

Beszámoló

Az elmúlt évben egy nagyszabásúnak mondható történelmi dráma megírásán dolgoztam. Eredeti szándékaim változtak ugyan a pályázat benyújtása után, ám úgy érzem, ez jót tett az alkotómunkának, és a korábbi tervekhez képest sokkal érdekesebb és hasznosabb munkát készíthettem el.

Érdekelt történelmünknek az a különös periódusa, amikor a 16. század végén egy havasalföldi kereskedőből lett vajda, bizonyos Mihály, egyszer csak elfoglalja Erdély trónját, mégpedig úgy, hogy közben székelyek és magyarok fordulnak egymás ellen. Kíváncsi voltam, miért történhetett ez így, és miért tudunk róla olyan keveset.

A román történetírás számára ez a merész ember, akit ők Mihai Viteazulnak neveznek, nemzeti hőssé vált, hiszen ő „egyesítette” a „román területeket”, vagyis máig él az a 19. századból eredeztethető elmélet, amely Mihály tetteit etnikai-nemzetpolitikai színben gondolja el. A magyar történészek inkább kerülni szeretik a témát, vagy elkönnyvelik az egész eseménysort egy nagyravágyó kalandor és a szerencsés véletlen találkozásának. Ahhoz, hogy megértsem, mi is történt voltaképpen, bele kellett ásnom magam a korszakról szóló történelmi munkákba. Semmiképpen nem akartam kizárólag az egyik oldal nézőpontja alapján képet alkotni az eseményekről, ezért egyaránt olvastam román és magyar történészek munkáit, korabeli leveleket, rendeleteket, jelentéseket. Ezzel a kutatómunkával telt az alkotói év első fele.

Több dolog is érdekelt. Foglalkoztatott például a hatalom megszerzésének és elvesztésének kérdése, konkrétan az, hogy milyen lépcsőfokai vannak a hatalomszerzésnek, hogyan hat a hatalmi helyzet az egyénre és környezetére, illetve hogy mennyire szabályszerű a felemelkedés utáni bukás a hódítások során (itt Machiavelli *A fejedelem* című munkájának szemszögéből kíséreltem meg vizsgálni az erdélyi eseményeket). Az is érdekelt, hogy miért harcoltak egymással a magyarok és a székelyek (sőt, mint kiderült, magyarok magyarok ellen és székelyek székelyek ellen is harcoltak), és hogy ennek milyen relevanciája van ma számunkra. Fontos volt ugyanis, hogy a szövegem a négyszáz évvel ezelőtti eseményeken keresztül a mához beszéljen, a mai közönség számára legyen tanulságos és élvezetes mű. Az emberek ismerjék fel azokat a mechanizmusokat, amelyek ugyanúgy megvoltak a középkori, mint a jelenkori politikában, emellett váljon láthatóvá a szereplők (államférfiak) emberi oldala, erényeik és esendőségeik egyaránt. Mindezekkel együtt nem akartam „tanítani”, kioktatónak lenni vagy bölcsnek tűnni. A történelmi drámák többségének

egyik legnagyobb hibája, hogy túlságosan nyilvánvalóvá teszik, hogy a máról szólnak (holott természetes, hogy a történelmi művek leginkább a máról szólnak), és a didaxis – a történelmi tudással, az író által felhalmozott információval karöltve – túlságosan előtérbe tolakszik. A szereplők bölcs szentenciákat mondanak a nézőnek, a bemutatott események pedig erőltetett párhuzamot mutatnak aktuális eseményekkel. Ezek által a mű könnyen válhat nehézkesé és unalmassá, a nevelő szándék pedig megfoszthatja a párbeszédet hitelességüktől.

Ezzel szemben én olyan történelmi drámát szerettem volna írni, amelyet magyarul még nem írtak. Elsősorban dráma legyen, másodsorban komédia, és csak harmadsorban történelmi. Olyan komikus tragédia, amely követi ugyan a történelmi eseményeket, de nem *elsősorban* rájuk hagyatkozik, hanem a fantáziára. Emellett nem retten vissza attól, hogy néha rokonszenvesnek, máskor nevetségesnek vagy unszimpatikusnak mutasson be egy román nemzeti hőst, nagyravágyónak, zsarnokinak vagy ütődöttnek magyar előkelőségeket, és paranoid félnótásnak a német-római császárt, miközben mindenki szándékait világossá teszi.

A dráma – ami a tájegységeket illeti – három helyszínen játszódik: Havasalföldön (Oláhországnak nevezem, mivel akkoriban így hívták), Erdélyben és Prágában. Szereplői románok, magyarok, székelyek, németek, görögök, örmények. Arra törekedtem, hogy a szereplők beszédstílusuk alapján is legyenek beazonosíthatók, ezért a szövegben másképp beszél egy oláhországi, másképp az erdélyi vagy a német. Ez azonban nem esetleges és öncélú:

A román szereplők számára olyan beszédstílust találtam ki, ami jól tükrözi Mihály erős önbizalmát, ami később egomániává válik. Minden oláhországi szereplő „grammatikailag” is önmagáról beszél. Ugyanakkor ez a beszéd kevésbé cizellált, és sokkal földhözragadtabb, mint a nyugatiaké. Itt egy példa:

SZTANKA (hűvösen) Érdeklí egyéb is a pénzen kívül magát?

MIHÁLY Maga érdekel.

SZTANKA Igazán?

MIHÁLY Ha mondom.

SZTANKA Akkor hát vacsora után számíthatok kicsinykét a társaságára magának?

MIHÁLY Korán kell fekünnöm, hajnalban kilovagolok. Bodzavásárra megyek, várnak a görög marhahajcsárok engemet.

SZTANKA Sejtettem én.

MIHÁLY Oltsa ki maga a haragot azokból a szép szemekből, Sztanka asszony.

Mondottam az imént is: kereskedő vagyok.

SZTANKA *Maga nem csak kereskedő, Mihály.*

MIHÁLY *Hanem mi még vagyok?*

SZTANKA *Tudja azt jól.*

MIHÁLY *Tudom hát, én vagyok Krajova bánja is, a maga édesapjának az ő jóvoltából. Megin hálálkodjak, vagy mit akar maga ezzel?*

SZTANKA *Ezzel én semmit se. Csak emlékezetem szerint mintha a kereskedőségen meg a bánzáson kívül az én uram is vóna nekem. Legalábbis rémlik valami efféle.*

MIHÁLY *Az vónék.*

SZTANKA *Szóval maga is emlékezik?*

MIHÁLY *(hátranéz, ellenőrizve, hogy Miklós kiment-e) Ne most, Sztankám, ne most.*

SZTANKA *Mikor hát? Sose jó magának.*

MIHÁLY *Ez nem igaz, hogy sose.*

SZTANKA *Azt mondja, nem igaz? A múltkor is hogy reám rivallt, amikor meg mertem én említeni, hogy két esztendeje felém se néz maga.*

MIHÁLY *Lószart rivalltam én magára. Csak annyit mondtam, hogy nagyapám temetése nem a legjobb alkalom egy ilyen disputára. Épp eresztették le a gödörbe szegényt. (keresztet vet)*

SZTANKA *De arra már jó alkalom vót a temetés, hogy azokkal a bojárleányokkal szemezgessen maga, ugye?*

MIHÁLY *Örökké az marhaságaival kínoz. Nem láttam én ott semmi bojárleányokat! Kereskedőleányok vótak azok.*

SZTANKA *Az más.*

MIHÁLY *És nem szemezgettem velek, csak inteni próbáltam nekijek, hogy álljanak odább, mert jön a vajda a kíséretével.*

SZTANKA *Szóval csak alattvalói udvariasság vezérelte magát a szemezgetésben.*

MIHÁLY *Csak az. Ha nem álltak volna odább, a katonák nem tudtak vóna nyugodtan letartóztatni engemet, s megtépázni az én szakállamat nekem.*

SZTANKA *S miközben a szakállát tépázták magának, s vitték el vasra verve, ki vót az, aki odaszólt azoknak a bojár vagy kereskedő vagy akármiféle riherongy leányoknak, hogy még aznap este beléjük mártja a szerszámját?*

MIHÁLY *Azt én a katonáknak mondtam, maga skorpiusz!*

SZTANKA *A katonáknak?*

MIHÁLY *Ne értse félre, a kardomra céloztam.*

SZTANKA *Ó. S beléjük mártotta?*

MIHÁLY Nem vót reá mód, mer másfajta szórakozással múlattam én az időt abban a húgyos cellában: patkányokra vadásztam én, hogy legyen mit ennem. De ezt maga honnan is tudhatná, amikor nem érdekelte az én sorsom nekem.

SZTANKA Érdekelte a sorsa magának, Mihály.

MIHÁLY Nagy fosvihart érdekelte.

SZTANKA Meglátogattam, nem igaz? Meglátogattam. Mi vót a köszönet abba is?

MIHÁLY Köszönöm igen nagyon, hogy meglátogatott, oszt nem vót képes hozni bár egy darab szaros kenyeret nekem! Miképpen azt is köszönöm, hogy az egész látogatás alatt avval faggatott engem, hogy a tergusóri Tudorának a leánya tőlem van-e!

Ezzel szemben az erdélyiek beszédmódja némileg választékosabb, de tükrözi a konzervativizmusukat is, illetve az egymáshoz való viszonyulásukat is jellemzi:

ZSIGMOND Dicsértessék, kardinálom!

ANDRÁS Mndrkk.

ZSIGMOND Aztán megemeled-e az ülepedet, édes jó nagybátyám, mikor fejedelem lép a terembe?

ANDRÁS (kicsit megemelkedik, enyhén meghajol, de nem Zsigmond felé. Halkan) Megemelem én. Az ülepedet, azt emelem néked. (visszaül, tovább farag)

ZSIGMOND Ki fiának eszkábálsz azt a szép koporsót, András cica? Magadnak-e? Csak nem?

ANDRÁS Szegény néhai Boldizsár ecsémnek eszkábálsz én ezt a koporsót.

ZSIGMOND Szóval Boldizsárnak eszkábálsz. Csodás.

ANDRÁS Neki.

ZSIGMOND Drága, jólelkű András cica. Erősen fáj a szüved érte, igaz-e?

ANDRÁS Tulipántos koporsót eszkábálsz az én ecsémnek. Reáfaragom a nevét is szépen.

ZSIGMOND Isten nyugosztalja szegényt. Bátor férfiú vala.

ANDRÁS Az.

ZSIGMOND Aztán tudod-e, mért zavarlak a koporsófaragásban, András cica?

ANDRÁS Nincs nékem sejtelmem arról, Zsigmond.

ZSIGMOND Azért zavarlak, mert vendég érkezett vala hozzánk.

ANDRÁS Milyen vendég?

ZSIGMOND Egy Mihály nevezetű, Oláhországból. Szükségem vagy reád a fogadásánál.

ANDRÁS *Nem-e faraghatnék inkább tovább? Szép temetést szeretnék az én drága ecsémnek. Megérdemli az én drága ecsém a szép temetést.*

ZSIGMOND *Ha végeztünk vala a tárgyalással, utána folytathatod.*

ANDRÁS *Megígéred-e, Zsigmond?*

ZSIGMOND *Persze, hogy. De most idefigyelj. Ez az oláh, aki itt várakozik reánk, egyelőre még egy rühes paraszt. Egy címeres senki. Ám ha ügyesek vagyunk, fontos emberünk lesz en ő a török ellen.*

ANDRÁS *A török ellen? Megint háborúra készülsz?*

ZSIGMOND *Nem én készülök, hanem a kereszténység. Öltözéked alapján te magad is.*

ANDRÁS *A háborúskodásban országok vesznek el, Zsigmond. Nem akarom, hogy elveszítsük az országunkat. Nem akarom én azt.*

A német császár udvarában pedig a technikai fejlettség és a bürokrácia az úr. Ezt próbáltam nyelvileg is visszaadni:

BLLENDE *Guten Morgen, Herr Spion! Őfensége, Mátyás főherceg számára hozott üzenetet?*

PETROSZ *Igen, uram.*

BLLENDE *És milyen fontossági kategóriába sorolható az az üzenet?*

PETROSZ *Nem értem a kérdést.*

BLLENDE *1-es, 2-es vagy 3-as fontosságú üzenetet hozott?*

PETROSZ *(bizonytalanul) Nem tudom.*

BLLENDE *Ha őfelsége a császár életére befolyással bíró jelentésről van szó, 1-es kategóriáról beszélünk. A 2-es kategória a birodalom sorsát közvetlenül érintő információkra vonatkozik, a 3-as pedig a birodalom jövőjével és külpolitikájával kapcsolatos jelentésekre.*

PETROSZ *A közeli országok ügyei mely kategóriába tartoznak?*

BLLENDE *3-as kategória, c. alpont*

PETROSZ *Akkor az én üzenetem 3-as cé fontosságú.*

BLLENDE *Köszönöm! Kérem, adja át az üzenetet!*

PETROSZ *(Mátyáshoz) Oláhországnak új fejedelme van, fenség. Mihálynak hívják.*

Mátyás ránéz, majd tovább beszélget a tanácsosokkal.

BLLENDE *Ne oda. Nekünk adja át az üzenetet, hogy továbbíthassuk őfenségnek.*

PETROSZ *De hát éppen most adtam át.*

BLLENDE *Őfensége nem kapta meg az üzenetet, tehát ön nem adott át semmit.*

PETROSZ *(közelebb hajol, halkán) Talán valami baj van őfensége hallásával?*

BLLENDE *Ne bizalmaskodjon, kérem! A jelentést be kell nyújtania a megfelelő titkárhoz, az ön esetében Herr Spiegelhez (egy titkár-ra mutat), ugyanis ő kezeli a 3-as kategóriájú jelentéseket. Miután Herr Spiegel láttamozza a dokumentumot, átadja az ír-nokoknak, akik két példányban lemásolják az irattár számára, az eredeti példányt pedig átadják a kancelláriai titkárnak, vagyis nekem, én pedig továbbítom Mátyás főhercegnek (Mátyásra mutat), aki, ha a szükség úgy kívánja, továbbítja a császárnak.*

PETROSZ *Érttem.*

BLLENDE *Ennek örülök. Kérem, fájradjon a titkár úrhoz, és adja át neki a jelentését!*

PETROSZ *(bátortalanul) Az a gond, hogy nem írtam le.*

BLLENDE *Hogy mondja?*

PETROSZ *Azt hittem, élő szóban kell átadnom.*

BLLENDE *(a mennyezet felé néz) Diese armenische Spione... (Petroszhoz) Jöjjön velem, kérem!*

Blende az egyik íróasztalhoz vezeti Petroszt, és rámutat Fehlerre, az ott ülő ír-nokra, aki közben tollat és papírt készít elő.

BLLENDE *Diktálja, kérem, Herr Fehlernek a jelentést.*

PETROSZ *(miután összeszedte a gondolatait) Grigorovics Petrosz, őfelsége titkos kéme...*

FEHLER *(gyorsan ír, közben hangosan mondja) Petrus Grigorensis, explorator secretarius maiestas sua Rudolphus etcetera... (egy ír-nok a szomszéd asztalnál szintén írni kezdi, amit Fehler mond)*

PETROSZ *Titkos kéme... jelenti!*

FEHLER *(írja és mondja) Treulischen und alázatosan jelentíren.*

PETROSZ *Oláhországnak új fejedelme van.*

FEHLER *(írja és mondja) Wallachien uralkodói székében eine személycsere begangen, ennekokáért eine ganz neue vajda a trónra sitzen.*

PETROSZ *Az oláh kereskedőből lett krajovai bán, neve Mihály.*

FEHLER (írja és mondja) *Vorherige krajovische autobahn, név szerint Michael, der Wallach.*

Ami a székeleyeket illeti, ők a lehető legkevesebb verbális eszközzel dolgoznak. Keveset beszélnek, azt is röviden:

MIHÁLY *Legvitézebb kapitányom, vóna énnekem pár kérdésem tehozzád.*

MAKÓ *Mm.*

MIHÁLY *Hogy vagytok ti székeleyek a Báthoryakkal? Mit gondoltok ti őróruk?*

MAKÓ *(kiköp) Ezt.*

MIHÁLY *Oszt mér?*

MAKÓ *(lassan) Megesküttek. Szabaccságunkot visszaaggyák. Vériünköt ontottuk érettek. Nem atták.*

MIHÁLY *Becsaptak, jobbágysorba taszítottak benneteket.*

MAKÓ *(bólint) Mm.*

MIHÁLY *Ha szólni próbáltatok, ők fegyverrel válaszoltak.*

MAKÓ *(bólint) Mm.*

MIHÁLY *Akkor hát idefigyeljél, kedves barátom. Ha valaki visszaadná tinektek a szabadságotokat, s mindent, ami jár tinektek... követnétek az illetőt a Báthoryak ellen? Akár a halálba is?*

MAKÓ *(gondolkodik egy keveset) Mm.*

MIHÁLY *Ez mostan igen vagy nem?*

MAKÓ *(bólint) Mm.*

MIHÁLY *Ennyit akartam én tudni.*

A dráma központi szereplője Mihály. Szinte minden jelenetben szerepel, ő a cselekvő, ő alakítja az eseményeket. A többi szereplő kisbolygóként kering körülötte, mindenki hozzá viszonyítva (és az ő jóvoltából) lesz valaki.

A tragédia nem sokkal azután kezdi el követni az ő sorsának alakulását, amikor kereskedőből bánná lesz, és magára vonja az akkori oláhországi vajda, Gonosz Sándor (Alexandru cel Rău) haragját. Vérapdra kerül, megszabadul, majd következik a felemelkedés, ami Erdély és Moldova elfoglalásáig tart. Mindeközben személyisége is alakul, családjához és közeli barátaihoz való viszonya változik, noha ők megpróbálják megőrizni a régi kötelékeket. Ahogy egyre többet tud meg a politika működéséről és saját képességeiről, úgy lesz egyre

nagyravágyóbb, de vakmerőbb, felelőtlenebb is. Azok a személyiségjegyek, amelyek felemelkedéséhez vezettek, okozzák a bukását is, ám – mint az a tragédiákban lenni szokott – nemcsak a saját vesztét okozza, hanem másokét is.

A munka során Mihály személyiségét (legalábbis vélt személyiségét, ami a történeti munkákból leszűrhető) megpróbáltam a lehető legnagyobb toleranciával kezelni és megrajzolni. Úgy vélem, sikerült egy olyan karaktert alkotni, akivel a kellő helyen együtt lehet érezni, tetteit meg lehet érteni, alkalmanként még szeretni is lehet őt, ám rászolgál a bukásra, ezért nem annyira a halálát szánjuk, hanem inkább azt, hogy ide jutott a maga hibájából, pedig valaha jobb sorsra érdemes lett volna.

A közel százoldalas mű tizennyolc képre (jelenetcsoporra) oszlik, de voltaképpen egy három felvonásos dráma szerkezetét követi. Két szünettel – húzás esetén egy szünettel – játszható. A benne megjelenő szereplők sokasága megnehezíti az előadhatóságát (több mint húsz szereplő, plusz tömeg), ám szerepkettőzésekkel vagy triplázásokkal ez kivitelezhető, sőt, dramaturgiaiilag még izgalmas is lehet, és a mű további jelentésekkel bővíthet attól függően, hogy mely szerepeket játssza majd ugyanaz a színész.

A mű megírása izgalmas és hosszú munka volt. Remélem, egy majdani színpadi változat majd bebizonyítja, hogy érdemes volt létrehozni.